

ODIŠLA VÝZNAMNÁ VEDECKÁ OSOBNOSŤ

Za PhDr. Vierou Gašparíkovou, DrSc.

Dňa 22. februára 2023 odišla významná medzinárodne uznávaná osobnosť slovenskej vedy PhDr. Viera Gašparíková, DrSc., neprehliadnuteľná predstaviteľka slovenskej folkloristiky a zároveň obdivuhodný človek.

Viera Gašparíková sa narodila 15. apríla 1928 v Martine, kde aj vyrastala. Počas gymnaziálnych štúdií prejavovala záujem o literatúru, čo ju podnietilo prihlásiť sa na odbor slovenský jazyk a literatúra a francúzsky jazyk a literatúra na Filozofickú fakultu Slovenskej univerzity v Bratislave, terajšej Univerzity Komenského. Popri tom sa začala zaujímať aj o odbor národopis a už počas univerzitných štúdií pôsobila ako pomocná vedecká sila v Národopisnom seminári, organizačne začlenenom do Katedry všeobecných dejín a archeológie, takže popri štúdiu mala aj pracovné povinnosti odbornej asistentky. Štúdium ukončila v roku 1952 záverečnou prácou z oblasti národopisu, pričom nakoniec práve tento odbor sa stal náplňou jej profesionálneho života, hoci v súkromných rozhovoroch prezradila, že vždy ju priťahovala literatúra a jej snom bolo venovať sa literatúre slovenského romantizmu. Krátko po skončení štúdia a obhájení titulu PhDr. nasledovala trojročná nútená pauza, ktorú vyplnila redaktorskou prácou, nakoniec však získala miesto výskumnej pracovníčky v Národopisnom ústave Slovenskej akadémie vied – ide o dnešný Ústav etnológie a sociálnej antropológie Slovenskej akadémie vied. Po nástupe na toto pracovisko v roku 1956 absolvovala trojročné aspirantské štúdium na Filozofickej fakulte Univerzity Karlovej v Prahe, kde v roku 1960 obhájila kandidátsku prácu *Zbojník Michal Vdovec v histórii a folklóre gemerského ľudu* a získala titul kandidátky vied. Témy, ktorým sa venovala, často vyplývali z určených línií výskumu vtedajšej etnológie a folkloristiky, nie celkom z jej vlastného rozhodnutia, našťastie však neboli veľmi vzdialené od slovenskej romantickej literatúry. Dokázala si k nim vybudovať vzťah a našla v nich aj záľubu. V Ústave etnológie Slovenskej akadémie vied zotrvala do roku 1993, ale aj po svojom odchode z tejto inštitúcie sa naďalej venovala vedeckej práci.

Počas svojho života sa Viera Gašparíková častejšie ako ktokoľvek iný stretávala s rozprávkami. Ľudová próza, predovšetkým rozprávky, povesti, ale tiež iné žánre ľudovej prózy, bola v centre jej profesionálneho záujmu. V spoluprá-

ci s medzinárodnou skupinou bádateľov zostavila knihu rozprávok západných Slovanov *Spievajúca lipka* (bola vydaná v siedmich jazykoch, slovenská verzia vyšla v Bratislave v Mladých letách v roku 1972), v 80. rokoch 20. storočia pripravila dvojzväzkový výber slovenských čarovných rozprávok *Zlatá podkova, zlaté pero, zlatý vlas* (Bratislava, Tatran, 1984) a výber humoristických rozprávání *Ostrovtipné príbehy a veľké cigánstva a žarty* (Bratislava, Tatran, 1980). Súčasťou jej práce bola aj účasť na terénnych výskumoch zameraných na zber rozprávání z ústnej tradície, čím prispela k rozšíreniu Archívu ľudovej prózy SAV.

Vyvrcholením jej životného diela sú trojzväzkové *Slovenské ľudové rozprávky I – III* (Bratislava, Veda, 1993, 2002, 2004), súhrnné komentované vydanie rozprávkového materiálu zozbieraného z ústneho podania v 30. a 40. rokoch 20. storočia z iniciatívy prof. Franka Wollmana (wolmanovský archív). Viera Gašparíková tento rozsiahly materiál zoradila do výslednej podoby, doplnila ho výkladovým komentárom a každý text zaradila podľa medzinárodného katalógu typov a motívov Antiho Aarneho a Stitha Thompsona. Podklady na dôslednú vedeckú klasifikáciu rozprávkových typov pripravila už vopred v dvojzväzkovom *Katalógu ľudovej prózy I – II (Catalogue of Slovak Folk Prose I – II)*, ktorý bol vydaný začiatkom 90. rokov (Bratislava, SAV, 1991 – 1992). Na edícii rozprávok sa ešte v 50. rokoch podieľala aj PhDr. Božena Filová, CSc., ktorá je spolueditorkou tohto veľkolepého diela.

Za svoju vedeckú aj organizačnú prácu bola Viera Gašparíková odmenená významnými národnými aj medzinárodnými cenami, medzi inými aj najprestížnejším medzinárodným ocenením za výskum v oblasti rozprávok *Európska cena za rozprávky (Europäische Märchenpreis)*, ktorú jej udelila Asociácia Waltera Kahna v roku 2008.

Druhou významnou líniou vo výskume Viery Gašparíkovej bola problematika zbojníctva a zbojníckych tradícií. Jej práce patria k relevantnej literatúre v tejto oblasti, výberovo z nich uvediem už spomínanú kandidátsku prácu o gemerskom zbojníkovi, ktorého Viera Gašparíková „historicky i folklórne objavila“, práca vyšla aj knižne (*Zbojník Michal Vdovec v histórii a folklóre gemerského ľudu*, Bratislava, SAV, 1964) a neskôr aj v beletrizovanom spracovaní pre deti a mládež pod názvom *Zbojník Mišo Vdovčík* (Bratislava, Mladé letá, 1966).

Z výskumu v pohraničnej slovensko-poľskej oblasti vzišla kniha *Povesti o zbojníkoch zo slovenských a poľských Tatier* (Bratislava, VEDA, 1979) a jej poľská verzia *Zbojnicki dar. Polskie i słowackie opowiadania tatrzańskie* (Warszawa, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, 1976), obe boli napísané v spolupráci s poľskou bádatelkou Teresou Komorowskou.

Pri príležitosti 300. výročia narodenia Juraja Jánošíka vyšla kniha *Jánošík, obraz v národnej kultúre* (Bratislava, Tatran, 1988), zameraná na odraz zbojníckych tradícií v ľudovej kultúre, literatúre a iných druhoch umenia, obsahujúca

historický úvod, výber zbojníckych povestí a piesní a iných druhov folklórnych podaní nielen o Jánošíkovi, ale aj o iných zbojníkoch.

Završením rozsiahleho medzinárodného výskumu zbojníctva a zbojníckych tradícií je kniha *Герой или збойник? Образ разбойника в фольклоре Карпатского региона – Heroes or Bandits: Outlaw Traditions in the Carpathian Region* (Budapest, European Folklore Institute, 2002), napísaná v ruskom jazyku s epilógom a resumé v anglickom jazyku, ktorej editormi sú Viera Gašparíková, Boris Putilov, Imola Küllös, Piroska Szabó a na ktorej sa autorsky podieľali okrem jej editorov aj bádatelia z Moldavska, Ukrajiny a Poľska – Gregory Botezatu, Stephan Mišanič, Ewa Bocek-Orzysek, Zdzisław Piasecki, Dorota Simonides a Teresa Smolińska. Uvedená publikácia predstavuje finálny výsledok projektu označeného skratkou MKKKB (Medzinárodná komisia pre výskum ľudovej kultúry Karpát a Balkánu), ktorý sa realizoval od 60. rokov 20. storočia a zameriaval sa na výskum zbojníctva ako typického fenoménu karpatskej oblasti a pôvodne aj Balkánu.

Rekapituláciou uvedených knižných prác sa usilujem naznačiť spôsob uchopenia zbojníckej problematiky v prácach Viery Gašparíkovej. Viera Gašparíková spracovala problematiku zbojníckych povestí v úzkej spätosti s ľudovou piesňou, s presahmi do vysokej kultúry, zvlášť do literárnych spracovaní, a to vždy s akcentom na interetnický charakter zbojníckeho folklóru. Zdôrazňovala, že vysoký výskyt zbojníckej tematiky nie je výhradným špecifikom slovenského, slovenskopohraničného alebo karpatského folklóru, ale je príznačný aj pre iné oblasti Európy a aj iných kontinentov. Tým vlastne vyzýva k hľadaniu okruhov komparatívne (medzinárodne či medzietnicky) postavených tém. Vypracovala aj nástroj na realizáciu porovnávacieho výskumu, ktorým je, okrem indexu rozprávkových tém a charakteristických motívov (*Katalóg slovenskej ľudovej prózy I – II*, Bratislava, 1991, 1992), aj katalóg prozaických podaní o zbojníkoch (*K problematike interetnického katalógu prozaických podaní. Návrh na klasifikáciu zbojníckych rozprávkových látok*, Slovenský národopis 14, 1966).

O tieto práce som sa opierala pri porovnávacom výskume slovenských a katalánskych povestí o zbojníkoch, ktorý bol súčasťou mojej doktorskej dizertačnej práce. Viera Gašparíková mi v tejto práci nesmierne pomohla. Spomínam si, že keď som prišla na výskumný pobyt do Bratislavy a odvážila som sa jej zatelefonovať s prosbou o akúkoľvek radu, bola hneď ochotná sa so mnou stretnúť, prekypovala srdečnosťou a láskyplným prístupom. Kto ju poznal, určite nezabudne na jej krásny úsmev, žiariace oči, zvučný hlas, na jej schopnosť počúvať, poradiť, povzbudiť.

Chcela by som spomenúť aj podujatie, ktoré nás ešte viac zblížilo odborné aj ľudsky. V roku 2008 sa na Univerzite Complutense v Madride konal medzinárodný vedecký seminár *Folclore y literatura de los pueblos eslavos* (Folklór

a literatúra slovanských národov), usporiadaný pri príležitosti troch výročí: 180. výročia narodenia Pavla Dobšinského, 150. výročia prvého vydania *Slovenských povestí* a osemdesiatín Viery Gašparíkovej. Podujatie slávnostne otvorili dekan Filologickej fakulty danej univerzity prof. Dámaso Alonso a veľvyslanec Dr. h. c. PhDr. Ján Valko, PhD. Viera Gašparíková na ňom predniesla plenárnu prednášku *Ludové tradície o zbojníkoch a ich interetnický kontext. Folklórne impresie*. Súčasťou delegácie a účastníkmi seminára boli aj doc. PhDr. Hana Hlôšková, CSc., a PhDr. Jana Pospíšilová, Ph.D. Seminár bol jednou z reprezentatívnych akcií v tom čase prosperujúcej slovanskej filológie na madridskej univerzite. Vierka Gašparíková a aj jej blízke kolegyne mali zásluhu na tom, že toto podujatie nebolo len vedeckým seminárom, ale aj priateľským stretnutím. Prednesené príspevky boli publikované v španielskom jazyku v knihe *Las tradiciones folclóricas en la cultura de los pueblos eslavos* (Madrid, Centro de Lingüística Aplicada, 2010), do ktorého Viera Gašparíková prispela dvoma štúdiami: *Las tradiciones populares relacionadas con bandidos y su contexto interétnico. Impresiones de una folclorista (Ludové tradície o zbojníkoch a ich interetnický kontext. Impresie folkloristky)* (2010, 43 – 56) a *Los cuentos de Pavol Dobšinský en el contexto de su época y en la actualidad (Rozprávky Pavla Dobšinského v kontexte svojej doby a súčasnosti)* (2010, 23 – 30).

Po seminári sa z iniciatívy veľvyslanca Valka na slovenskom veľvyslanectve konala výstava kníh Viery Gašparíkovej spojená s prezentáciou *Slovenských ľudových rozprávok I, II, III*, ktorej sa zúčastnili viacerí vzácni hostia, medzi inými aj prof. MUDr. Branislav Lichardus, DrSc., nachádzajúci sa práve v tom čase v Madride. Opäť to bolo stretnutie na vysokej profesionálnej úrovni, ale zároveň uvoľnené a priateľské. Trojzväzkové *Slovenské ľudové rozprávky* slovenská delegácia darovala do fondov knižnice Univerzity Complutense v Madride.

Ešte jedno stretnutie a medzinárodnú referenciu mi ako hispanistke nedá nepripomenúť. *Slovenské ľudové rozprávky I – III* a *Katalóg slovenskej ľudovej prózy* prispeli k medzinárodnému rozšíreniu slovenských rozprávok aj do hispánskeho sveta, a to vďaka prekladom Dobšinského slovenských ľudových rozprávok do španielčiny zásluhou PhDr. Valerie Kovachovej Rivera de Rosales, PhD., doc. Mgr. Bohdana Ulašina, PhD., a Mgr. Zuzany Fráterovej, PhD., (*Cuentos eslovacos de tradición oral*, Madrid, Xorki, 2012), pričom Bohdan Ulašin pri komentároch textov využil klasifikáciu rozprávok podľa Viery Gašparíkovej. Pri prezentácii tejto publikácie 18. apríla 2013 vystúpila pani Viera Gašparíková na seminári organizovanom na pôde Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, kde boli opäť prítomní viacerí vzácni hostia, medzi inými aj Lubomír Feldek, dôverný znalec a výborný upravovateľ slovenských ľudových rozprávok.

Odvtedy ubehlo veľa času, podobnú srdečnú atmosféru som v kruhu priateľov a kolegov zažila až na seminári pri príležitosti 90. narodenín Viery Gaš-

paríkovej v roku 2018. Ani napriek veku a mnohým problémom ju neopúšťala vitalita, záujem o vedu a o druhých ľudí.

Pre mňa bolo stretnutie s pani Vierkou stretnutím s takmer rozprávkovou bytosťou, ktorá nezištne pomáha, neposudzuje a neodsudzuje, na žiadneho človeka krivého slova nepovie, vyžaruje z nej dobro a žičlivosť.

Pri našich spoločných rozhovoroch mi napadlo, že život človeka sa odvíja akoby v schémach rozprávkového príbehu; človek si v ňom totiž musí svoje miesto zaslúžiť, zdoláva skúšky, pri ktorých mu niektorí pomáhajú a iní mu ich robia ťažšími, prekonáva prekážky, ale napokon zvíťazí to, čo je dobré. A to, čo je dobré a hodnotné, pretrvá v čase. Ako Tvoje dielo, Vierka, a sila Tvojej osobnosti.

Čeť Tvojej pamiatke!

Renáta Bojničanová

doc. Mgr. Renáta Bojničanová, PhD.
Univerzita Komenského v Bratislave
Pedagogická fakulta
Ústav filologických štúdií
Katedra románskych jazykov a literatúr
Račianska 59
813 34 Bratislava
bojnicanova@fedu.uniba.sk